

לקוטי מוהר"ן

שיחות הר"ן

שיחה יד

עם

ביאור חברותא

ללימוד בעיון

אני מקנא מאד איש כשר

אמר שהמתמיד בלימוד ספרו יהיה נעשה איש כשר באמת
ובעל מח גדול כי יש בה עמקות נוראה שאין בשום ספר
(חי"מ שמז שמח)

שיחות הר״ן סימן יד

מוגה על פי דפוס ראשון שנת תקעה שהדפים מוהרנ״ת בסוף ספורי מעשיות בשם ליקוטי מוהר״ן

אני מקנא מאד איש כשר. שקורין (ערליכר יהודי). כי נדמה שהולך בן אדם עם דקין וכרכשות ואברים כשאר כל העולם. ואעפ״כ. באמת הוא ענין אחר לגמרי. כי איש כשר יקר מאד. אשרי לו. והעיקר הוא הרצון והכיסופין, ואע״פ שאין לצאת בזה. (כמבואר במאמר ויהיו נא פי שנים) כי צריכין להוציא מכח אל הפועל דווקא. כי אע״פ שאונס רחמנא פטרי׳. עם כל זה. זהו למי שרוצה לצאת החוב. אבל צריך שלא לקרר דעתו בזה. במה שהוא פטור מחמת האונס. רק לעשות עבודת ה׳ בפועל (כמבואר כל זה במאמר הנ״ל ע״ש). אעפ״כ. גם זה טוב. כשאוחזין בזה. שאין רוצין לצאת עם האונס: רק שכוספו חזק ורצונו תקיף מאד לזכות לעשות עבודת ה׳ בפועל. וזה הרצון בעצמו טוב מאד ואם אעפ״כ הוא אנוס ואינו זוכה אל העבודה. הרצון הנ״ל בעצמו הוא טוב מאד :

אני מקנא מאד איש כשר

שיחות הר״ן אות יד

מקום וזמן אמירת התורה
לא ידוע

פתיחה

רבנו אומר אני מקנא איש כשר דהיינו איש ישראל שהולך כל היום עם כסופים חזקים להתקרב לה׳ ית׳ ולעשות רצונו ולהמליך אותו על עצמו, כי הרצון הוא בלב ולא ניכר בחוץ, ע״כ הוא נדמה בחיצוניות מעשיו ככל שאר העולם, ועדיין לא זכה לשבר יצרו הרע אבל נלחם בו כל היום על כן באמת הוא עניין אחר לגמרי.

שיחות

אין

לקוטי הלכות

לק״ה ברכת המזון ד׳ אות כ׳ – עִקַּר קְדֻשַּׁת אִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי וְעִקַּר עֲבוֹדָתוֹ הוּא רַק הָרָצוֹן וְהַכְּסוּפִין דִּקְדֻשָּׁה, כַּמְבֹאָר בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ זַ״ל בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (סִימָנִים לא, סו; שִׂיחוֹת הָרַ״ן סִימָן יד). וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הוּא זַ״ל (בשיחות הר״ן נא) : שֶׁלַּעֲבֹד אֶת ה׳ אֵין מִי שֶׁיִּתְפָּאֵר בָּזֶה שֶׁיּוּכַל לְעָבְדוֹ יִתְבָּרַךְ. וַאֲפִלּוּ מַלְאָךְ שָׂרָף אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפָּאֵר בָּזֶה שֶׁיּוּכַל לְעָבְדוֹ יִתְבָּרַךְ, רַק הָעִקָּר הוּא הָרָצוֹן וְהַכְּסוּפִין – שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְגַּבֵּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ תָּמִיד רְצוֹנוֹת חֲזָקִים וְכִסּוּפִין גְּדוֹלִים לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְכוּ׳ [כַּמְבֹאָר שִׂיחָה זֹאת קְצָת בְּסוֹף סִפּוּרֵי מַעֲשִׂיּוֹת, עַיֵּן שָׁם. וְיוֹתֵר מִזֶּה שָׁמַעְנוּ מִפִּיו זַ״ל, בְּעַצְמוֹ, מִגֹּדֶל מַעֲלַת הָרָצוֹן דִּקְדֻשָּׁה שֶׁהוּא עִקַּר עֲבוֹדַת ה׳. וְכָל הָעֲבוֹדוֹת תּוֹרָה וּתְפִלָּה וּמִצְוֹות וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כֻּלָּם כְּלוּלִים בָּזֶה, וְאִי אֶפְשָׁר לִזְכּוֹת לְשׁוּם דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, כִּי אִם עַל יְדֵי זֶה, עַל יְדֵי רָצוֹן וְחֵשֶׁק וְהִשְׁתּוֹקְקוּת וְכִסּוּפִין וְגַעְגּוּעִים חֲזָקִים, וְלֹא יַרְפֶּה אֶת הָרָצוֹן בְּשׁוּם אֹפֶן, רַק כָּל מַה שֶּׁהַמְנִיעָה מִתְגַּבֶּרֶת בְּיוֹתֵר – יִרְאֶה לְגַבֵּר אֶת עַצְמוֹ בְּחֵשֶׁק וְכִסּוּפִין וְגַעְגּוּעִים וּרְצוֹנוֹת חֲזָקִים בְּיוֹתֵר וְיוֹתֵר, וְכֵן לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּזְכֶּה לִגְמֹר לְהוֹצִיא מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל אֶת הַמְּצָוָה אוֹ הַדָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה שֶׁהוּא רוֹצֶה. וְכֵן אַחַר כָּךְ בִּשְׁאָר עֲבוֹדוֹת וּדְבָרִים שֶׁבִּקְדֻשָּׁה שֶׁיִּרְצֶה אַחַר כָּךְ עוֹד לַעֲשׂוֹת – יִתְגַּבֵּר גַּם כֵּן בִּרְצוֹנוֹת חֲזָקִים. וְכָל מַה שֶּׁהַמְנִיעוֹת וְהָעִכּוּבִים וְהַבִּלְבּוּלִים מִתְגַּבְּרִים יוֹתֵר – יִתְגַּבֵּר אֶת עַצְמוֹ בִּרְצוֹנוֹת חֲזָקִים יוֹתֵר עַד שֶׁיּוֹצִיא מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, וְיִזְכֶּה גַּם לְאוֹתָהּ הַמְּצָוָה וְהָעֲבוֹדָה, וְכֵן לְעוֹלָם, כַּמְבֹאָר בְּהַתּוֹרָה ״וִיהִי נָא פִּי שְׁנַיִם״ (בְּסִימָן סו): שֶׁהַמְּנִיעָה הִיא רַק בִּשְׁבִיל הַחֵשֶׁק. וְאִם יִתְגַּבֵּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חֵשֶׁק גָּדוֹל כְּפִי הַמְּנִיעָה – בְּוַדַּאי יִשְׁבֹּר הַמְּנִיעָה. נִמְצָא, שֶׁעִקַּר הַהִתְחַזְּקוּת לְהִתְגַּבֵּר עַל הַמּוֹנְעִים מֵהַקְּדֻשָּׁה, הוּא רַק הָרָצוֹן וְהַחֵשֶׁק. **וְזֶהוּ עִקַּר הַהִתְפָּאֲרוּת**, מַה שֶּׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִתְפָּאֵר עִם כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁעִקַּר הַהִתְפָּאֲרוּת מֵהָעוּזּוֹת וְהָעַקְשָׁנוּת שֶׁלָּהֶם, שֶׁעַל יְדֵי זֶה עִקַּר קַבָּלַת הַתּוֹרָה, שֶׁהִיא כְּלַל הַהִתְפָּאֲרוּת כַּנַּ״ל (אות יב). וְעִקַּר הָעַזּוּת וְהָעַקְשָׁנוּת הוּא בְּהָרָצוֹן, שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם שֶׁרוֹצֶה לִכְנֹס בַּעֲבוֹדַת ה׳ שֶׁיִּהְיֶה עַקְשָׁן גָּדוֹל בָּרָצוֹן – לְבַל יַעֲזֹב וְלֹא יַרְפֶּה אֶת הָרָצוֹן מִשּׁוּם מְנִיעָה בָּעוֹלָם, וְזֶה עִקַּר הָעַקְשָׁנוּת דִּקְדֻשָּׁה, וְזֶה עִקַּר הַהִתְפָּאֲרוּתוֹ יִתְבָּרַךְ מַה שֶּׁהוּא יִתְבָּרַךְ מִתְפָּאֵר בַּעֲבוֹדַת יִשְׂרָאֵל, כִּי בָּאֱמֶת עִקַּר הַהִתְפָּאֲרוּת הוּא רַק מַה שֶּׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִתְפָּאֵר עִם הָרָצוֹן וְהַחֵשֶׁק וְהַכְּסוּפִין דִּקְדֻשָּׁה שֶׁל כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, מַה שֶּׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל לִבּוֹ בּוֹעֵר תָּמִיד בְּרָצוֹן חָזָק לִזְכּוֹת לַעֲבוֹדַת ה׳ בֶּאֱמֶת. **וְזֶה עִקַּר** הַהִתְפָּאֲרוּתוֹ יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, **כִּי הָעֲבוֹדָה בְּעַצְמָהּ אֵינָהּ יְקָרָה כָּל כָּךְ, כִּי הַכֹּל מֵאִתּוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (איוב מא, ג): ״מִי הִקְדִּימַנִי וַאֲשַׁלֵּם״ וְכוּ׳. וְאִי אֶפְשָׁר לָנוּ לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, וְלֹא לְהִנָּצֵל מִשּׁוּם עֲבֵרָה, כִּי אִם עַל יְדֵי יְשׁוּעָתוֹ יִתְבָּרַךְ**, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל (סַנְהֶדְרִין נב:): ׳בְּכָל יוֹם יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם מִתְגַּבֵּר, וְאִלְמָלֵא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹזְרוֹ הָיָה נוֹפֵל בְּיָדוֹ׳. **וְעַל כֵּן עִקַּר הַהִתְפָּאֲרוּת הוּא רַק בְּהָרָצוֹן, מַה שֶּׁכָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל רוֹצֶה בְּרָצוֹן חָזָק לְעָבְדוֹ יִתְבָּרַךְ, וּכְפִי הִתְגַּבְּרוּת הָרָצוֹן שֶׁמִּתְגַּבֵּר כָּל אֶחָד לִכְסֹף לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּרָצוֹן חָזָק** – כְּמוֹ כֵן זוֹכֶה לַעֲבוֹדַת ה׳, וּכְמוֹ כֵן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מִתְפָּאֵר עִמּוֹ, כִּי עִקַּר הַהִתְפָּאֲרוּת הוּא הָעַזּוּת וְהָעַקְשָׁנוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מַה שֶּׁאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי הוּא עַקְשָׁן גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת ה׳, שֶׁזֶּהוּ עִקַּר הִתְפָּאֲרוּתוֹ יִתְבָּרַךְ כַּנַּ״ל.

קושיות

א. צ״ע מדוע רבנו מקנא באיש כשר. ואם בגלל שכלפי חוץ לא ניכר מעלתו הרי גם הצדיק מבואר בתורה קטז תנינא שלא ניכר כלפי חוץ מדרגתו אדרבה נדמה לאיש פשוט כמו א״י שנדמית ככל הארצות. וכן מבואר

[א] עד יט אלול תשפו ירושלים ואומן.

בסוגיית חשב לעשות מצווה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, נעזרתי במאמרים מגליון סביב לשלחן וירא תשעג

בתורה רמג שהצדיק הגדול אין רואים בו שום קדושה ופרישות וכמו שיר השירים שהוא קדש קדשים אע״פ שפשוטו של מקרא נדמה לקל. ונראה שמקנא בו שעובד את ה׳ ית׳ עם יצר הרע כמבואר בתורה מט תנינא/[ב]

ב. אני מקנא מאד איש כשר – צ״ע מסוף תורה רעח/[ג] שיש צדיק שאינו מקנא שום צדיק אלא רק אותו ית׳. וכמבואר בטעם זקנים לשה״ק גליון ח׳ שהכוונה שלרבנו לא היה במי לקנא אלא בהקב״ה. ונראה לדייק שדייקא בצדיק לא קנא אבל באיש פשוט כן. וכנ״ל עפ״י תורה מט תנינא. אבל עי״ש לשון תורה רעח שלא אמר שמקנא בה׳ ית׳ אלא את ה׳ ית׳, ולכאורה אינה קנאת סופרים כמו שלמד בטעם זקנים אלא קנאת ה׳ צבקות שנובעת מאהבת ה׳. (ראה בביאור חברותא על תורה רעח)

ג. דקין וכרכשות – צ״ע מדוע תפס דווקא איברים אלו? ונ״ל שרמז לתאוות אכילה, וקמ״ל שאעפ״כ נקרא ירא שמים ואיש כשר ואע״פ שבתורה ס׳ אות ו׳/[ד] ׳מגנה אותם ואומר עליהם שהם ישנים את חייהם אבל גם שם אעפ״כ מכנה אותם אנשים כשרים ויפים. ונראה כי העיקר זה הכסופים להיות איש כשר, בתנאי שבאמת רוצה ולא שמתכוון לצאת בזה לבד.

ד. ואם אעפ״כ הוא אנוס ואינו זוכה אל העבודה. הרצון הנ״ל בעצמו הוא טוב מאד – משמע דיעבד וצ״ע ראה מה שכתב המהר״ל/[ה] על המשנה באבות יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה״ז מכל חיי העוה״ב – ומבאר הטעם כי המתנועע אל הדבר יותר מחובר אליו ממה שמחובר אליו כשהוא אצלו, ולפ״ז אדרבה הכסופים הם במעלה יותר מהמעשה. התירוץ נראה כי העבודה שעליה מדבר רבנו היא התשובה ומעשים טובים שעליהם מדבר המהר״ל. דהיינו שבוודאי הכסופים לעשות תשובה הם לא יותר במעלה מהתשובה עצמה שהרי קודם התשובה אין לו הויה כלל ביחס לאחרי התשובה כמבואר בתורה ו׳.

ה. דברי המהר״ל הנ״ל צ״ע כגון שרוצה לבוא לצדיק האמת בוודאי לראות אותו ולהיות במחיצתו ולשמוע תורה מפיו זה הרבה יותר מועיל מהכסופים לבוא אליו שאע״פ שהם במעלה נפלאה אבל רק שעל ידם נעשה לו כלים שיועילו לו כשיבוא בפועל. נראה שצריך לחלק בין החיבור אליו לבין התועלת שמקבלים ממנו, כי החיבור אליו הוא רק חלק מהתועלת וכנ״ל.

ו. עוד בקושיא הנ״ל דמשמע שהעבודה גדולה מהרצון, צ״ע מכמה מקומות שרבנו בעצמו אמר להפך כגון שיחות הר״ן נא/[ו] שלפי גדול ה׳ ית׳ אפילו מלאך ושרף אינו יכול להתפאר על זאת שיוכל לעבד אותו

[ב] **תורה מט תנינא** – ... וְהוּא מַעֲלָה גְּדוֹלָה, כְּשֶׁיֵּשׁ עֲדַיִן יֵצֶר הָרָע לְהָאָדָם, כִּי אָז יָכוֹל לַעֲבֹד אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ עִם הַיֵּצֶר הָרָע דַּיְקָא, דְּהַיְנוּ לִקַּח כָּל הַהִתְלַהֲבוּת וְהַחֲמִימוּת וּלְהַכְנִיסוֹ בְּתוֹךְ עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, דְּהַיְנוּ לְהִתְפַּלֵּל וּלְהִתְחַנֵּן בְּחֲמִימוּת וְהִתְלַהֲבוּת הַלֵּב וְכַיּוֹצֵא. וְאִם אֵין יֵצֶר הָרָע לְהָאָדָם, אֵין עֲבוֹדָתוֹ שְׁלֵמָה כְּלָל.....

[ג] **תורה רעח** – בְּקִנְאָתִי אֶת קִנְאָתִי (במדבר כ״ה י״א) – בְּחִינַת הַצַּדִּיק שֶׁאֵינוֹ מְקַנֵּא שׁוּם צַדִּיק, לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא בָּעוֹלָם הַבָּא, רַק אוֹתוֹ לְבַדּוֹ יִתְבָּרַךְ:

[ד] **תורה ס׳ אות ו׳** – ...כִּי יֵשׁ בְּנֵי אָדָם שֶׁיְּשַׁנִּים אֶת יְמֵיהֶם, וְאַף שֶׁנִּדְמֶה לְהָעוֹלָם שֶׁהֵם עוֹבְדִים אֶת הַשֵּׁם, וְעוֹסְקִים בְּתוֹרָה וּבִתְפִלָּה, אַף עַל פִּי כֵן כָּל עֲבוֹדָתָם אֵין לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נַחַת מֵהֶם, כִּי נִשְׁאָר כָּל עֲבוֹדָתָם לְמַטָּה, וְאֵין יָכוֹל לְהִתְרוֹמֵם וּלְהִתְעַלּוֹת לְמַעְלָה. כִּי עִקַּר הַחִיּוּת הוּא הַשֵּׂכֶל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קהלת ז): הַחָכְמָה תְּחַיֶּה אֶת בְּעָלֶיהָ. וּכְשֶׁהָעֲבוֹדָה הִיא עִם שֵׂכֶל, מְשִׂימִין בָּהּ חִיּוּת שֶׁתּוּכַל לְהִתְעַלּוֹת, אֲבָל כְּשֶׁנּוֹפֵל לִבְחִינַת מֹחִין דְּקַטְנוּת, בְּחִינַת שֵׁנָה, אֵין יָכוֹל לְהִתְעַלּוֹת לְמַעְלָה. וְיֵשׁ שֶׁנִּפְלוּ לִבְחִינַת שֵׁנָה, עַל יְדֵי תַּאֲוֹת וּמַעֲשִׂים רָעִים. **וְיֵשׁ שֶׁהֵם אֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים וְיָפִים, רַק שֶׁנִּפִּילָתָם הוּא עַל יְדֵי אֲכִילָה.** כִּי לִפְעָמִים כְּשֶׁאוֹכֵל הָאָדָם מַאֲכָל שֶׁלֹּא נִתְבָּרֵר עֲדַיִן לְמַאֲכַל אָדָם, עַל יְדֵי זֶה נוֹפֵל מֹחוֹ לִבְחִינַת שֵׁנָה. כִּי כְּמוֹ שֶׁכְּגַשְׁמִיּוּת, יֵשׁ מַאֲכָלִים שֶׁמְּרַבִּים שֵׁנָה, וְיֵשׁ שֶׁמְּמַעֲטִים שֵׁנָה, כְּמוֹ כֵן בְּרוּחָנִיּוּת, יֵשׁ מַאֲכָלִים שֶׁלֹּא נִתְבָּרְרוּ, שֶׁמַּפִּילִין לִבְחִינוֹת שֵׁנָה. וּכְשֶׁאוֹכֵל בְּקֹדֶשׁ וּבְטָהֳרָה, אֲזַי הוּא בְּחִינַת: לֶחֶם הַפָּנִים: כִּי הַשֵּׂכֶל הוּא הַפָּנִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (קהלת ח׳:א׳): חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו. אֲבָל כְּשֶׁאֵין אֲכִילָתוֹ בְּקֹדֶשׁ, אֲזַי אוֹבֵד פָּנָיו, הַיְנוּ הַשֵּׂכֶל, וְנוֹפֵל לִבְחִינַת שֵׁנָה.

[ה] עיין **מהר״ל בספרו דרך החיים** על אבות פ״ד משנה יח – יָפֶה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא – יש לך לדעת איך התשובה ומעשים טובים הם יפים מכל חיי העולם הבא והוא דבר עמוק, וזה כי מצד התשובה ומעשים טובים אשר הם בעולם הזה האדם מתעלה מן עולם הזה הגשמי להיות אל הש״י, והנה מתנועע האדם אל הש״י כאשר האדם הוא בעל תשובה ואשר הוא מתנועע אל דבר הוא נחשב עמו לגמרי ביותר, כי המתנועע אל הדבר הוא מצד הדבר שאליו הוא מתנועע כאלו הוא דבר אחד עם מי שאליו התנועה. וכבר רמזו חכמי אמת דברים אלו בפרק כל כתבי (שבת קי״ח, ב׳) אמר ר׳ יוסי יהא חלקי עם המתים בדרך מצוה עד כאן, ולמה אמר עם המתים בדרך מצוה ולא עם עושי מצוה. אבל המתים בדרך מצוה הנה הוא מתנועע אל הש״י נחשב שהוא עם הש״י כי התנועה אל הדבר כאלו הוא אחד עמו, מה שאין כך מי שעשה כבר המצוה וקנה אותה הרי קנה המדריגה שיש לעושי מצוה אבל לא יאמר בזה שהוא מתעלה להתדבק בו יתברך לגמרי, אבל כאשר הוא מת בדרך מצוה והיה מתעלה להתדבק בו ומתוך זה הרי הוא מת הרי מתדבק עם הש״י. וכך הוא הדבר הזה בעצמו גם כן כי בעולם הזה שיש תשובה ומעשים טובים והאדם עושה המצוה תמיד לשוב אל הש״י, דבר זה נחשב יותר דבק עם הש״י מצד זה מכל חיי עולם הבא, שהדבר הזה מה שיש לו חיי עולם הבא כבר הגיע למדרגתו אשר ראוי לו בעולם הבא, ואינו דבר זה כמו שהוא בעל תשובה ומעשים טובים שהוא שב אל הש״י שמצד שהוא מתעלה אל הש״י הוא עם הש״י לגמרי. עכ״ל. וכעין זה כתב **בספרו נתיבות עולם** נתיב העבודה פרק ה׳ בעניין שכר פסיעות.

[ו] **שיחות הר״ן אות נא** – וְלַעֲבֹד ה׳, אֵינִי יוֹדֵעַ מִי הוּא שֶׁיּוּכַל לוֹמַר שֶׁיֵּעָבֵד אֶת ה׳. – לְפִי גְּדֻלַּת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ, מִי שֶׁיּוֹדֵעַ מְעַט מִגְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ, אֵינִי יוֹדֵעַ אֵיךְ יָכוֹל לוֹמַר שֶׁיַּעֲבֹד אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ. וְשׁוּם מַלְאָךְ וְשָׂרָף אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפָּאֵר עַל זֹאת שֶׁיּוּכַל לַעֲבֹד אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, רַק הָעִקָּר הוּא הָרָצוֹן, לִהְיוֹת רְצוֹנוֹ חָזָק וְתַקִּיף תָּמִיד לְהִתְקָרֵב אֵלָיו יִתְבָּרַךְ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל חֻפָּצִים וְרוֹצִים לְעָבְדוֹ, אַף־עַל־פִּי־כֵן אֵין כָּל הָרְצוֹנוֹת שָׁוִין.וְיֵשׁ חִלּוּקִים רַבִּים בָּרָצוֹן. אֲפִלּוּ בְּאָדָם אֶחָד בְּעַצְמוֹ בְּכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע יֵשׁ חִלּוּקִים גְּדוֹלִים בֵּין הָרְצוֹנוֹת. וְהַכְּלָל, שֶׁעִקַּר הוּא הָרָצוֹן וְהַכַּוָּנָה שֶׁיִּהְיֶה כּוֹסֵף תָּמִיד אֵלָיו יִתְבָּרַךְ, וּבְתוֹךְ כָּךְ מִתְפַּלְּלִין וְלוֹמְדִין וְעוֹשִׂין מִצְוֹת. (וְגַם מִפְּנֵי גְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ כָּל אֵלּוּ הָעֲבוֹדוֹת אֵינָם כְּלוּם רַק הַכֹּל הוּא בְּדָרָךְ "כְּאִלּוּ", כִּי הַכֹּל הוּא כְּמוֹ שְׁחוֹק בְּעָלְמָא כְּנֶגֶד גְּדֻלָּתוֹ יִתְבָּרַךְ. בִּלְשׁוֹן אַשְׁכְּנַז קָלָאמְיְרשְׁט).

יתברך, רק העקר הוא הרצון. ובהרחבה יותר ראה לק״ה ברכת המזון (ד׳ כ׳) הנ״ל (במדור השיחות) שם מאריך בגודל מעלת הכסופים אפילו יותר מהמצווה עצמה כי הם שלימים יותר מהמצווה שאפשר שיש בה פניות. וכן אמר בהלכות ערב ג׳ א׳[ז] וכן איתא בר׳ צדוק[ח] והבני יששכר[ט] שגדול מעלת הרצון לקיום המצוה אפילו יותר מהמצווה עצמה. ולכאורה צ״ע א״כ מה הכוונת רבנו שהמעשה בפועל טוב יותר מלהסתפק ברצון. ונראה פשוט שאין כוונת רבנו למעט בגודל חשיבות הרצון, אלא להגדיר את הרצון בעצמו, שכל מעלתו היא רק עד כמה שהוא רוצה לבוא לקיום, אבל כשבהרצון עצמו סומך שכבר יצא חובת העשייה כי הוא פטור או אפילו שמסתפק בזה שמעלה עליו הכתוב כאילו עשה זה חסרון ברצון עצמו, אם האמת היא שבהשתדלות יותר ע״י כח הרצון יכול כן לבוא למעשה.

ז. בברכות ו. חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. צ״ע כיון שנידון כמי שעשאה מדוע אמר כאילו, ולא אמר מעלה הכתוב שעשאה? ואם לא נידון כמי שעשאה אלא רק כאילו א״כ למאי נפקא מינה? עיין שו״ת חת״ס[י] שדן בזה להלכה כגון המקדש על תנאי ונאנס האם נחשב שקיים את התנאי והיא מקודשת או כיון שלא קים בפועל אינה מקודשת. וכתב בשם הסמ״ג שנחלקו בזה ר״ל ור״י בירושלמי והלכה כר״י שהוא רק כאילו ולא נתקיים התנאי. ע״כ באונס נשאר הדבר כמו שהיה בקדושין אינה מקודשת ובגרושין אינה מגורשת, ובאתרוג[יא] שקבל עמ״נ להחזיר ונאנס אם משלם דמיו תלוי אם כיון שרצה לקיים המצוה יצא או לא

[ז] **לק״ה חו״מ ערב** הלכה ג׳ אות א – א. כִּי עִקַּר הוּא הָרָצוֹן, שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לְהַרְגִּיל אֶת עַצְמוֹ לִכְסֹף וּלְהִשְׁתּוֹקֵק וּלְהִתְגַּעְגֵּעַ בְּכָל עֵת לְהַשֵּׁם יִתְבָּרְךְ וּלְתוֹרָתוֹ וּמִצְוֹתָיו, וּלְהִשְׁתַּדֵּל תָּמִיד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ רְצוֹנוֹת טוֹבִים חֲזָקִים דְּקֻדָּשָׁה. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ״ל בְּשִׂיחָתוֹ הַקְּדוֹשָׁה עִמָּנוּ בְּאוֹתָהּ הָעֵת שֶׁגִּלָּה הַתּוֹרָה הַנַּ״ל, כִּי אָז שָׁמַעְנוּ הַשִּׂיחָה הַקְּדוֹשָׁה הַנִּדְפֶּסֶת בְּהַשִּׂיחוֹת הָרַ״ן (סימן נא) הַמַּתְחֶלֶת: ׳עוֹלָם הֶזֶּה אֵינוֹ כְּלוּם׳, שֶׁמְּבֹאָר שָׁם עִצֶּם מַעֲלַת הָרָצוֹן אֶל הַקְּדֻשָּׁה, כִּי אָמַר רַבֵּנוּ זַ״ל שֶׁעִקַּר עֲבוֹדַת ה׳ הוּא הָרָצוֹן, כִּי לַעֲבֹד ה׳ אֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי הוּא זֶה שֶׁיּוּכַל לוֹמַר שֶׁיַּעֲבֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרְךְ, וְאַפְלוּ מַלְאָךְ וְשָׂרָף אֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְפָּאֵר שֶׁיּוּכַל לַעֲבֹד ה׳ וְכוּ׳, רַק הָעִקָּר הוּא הָרָצוֹן לְהַשֵּׁם יִתְבָּרְךְ, וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּדְמֶה שֶׁהַכֹּל רוֹצִים לְהִתְקָרֵב לְהַשֵּׁם יִתְבָּרְךְ, כִּי הַכֹּל חֲפֵצִים לִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ, אַף עַל פִּי כֵן, לָא מִבָּעְיָא שֶׁאֵין אָדָם אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ בְּעִנְיַן הָרָצוֹן, כִּי אִם גַּם בְּאָדָם אֶחָד אֵין יוֹם אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ בְּעִנְיַן הָרָצוֹן וְכוּ׳, כַּמְבֹאָר שָׁם, עַיֵּן שָׁם. וְכֵן דִּבֶּר מִזֶּה רַבֵּנוּ זַ״ל כַּמָּה פְּעָמִים בְּכַמָּה לְשׁוֹנוֹת, שֶׁהָעִקָּר הוּא רַק הָרָצוֹן וְהַכִּסּוּפִין, שֶׁיִּרְצֶה וְיִכְסֹף תָּמִיד בְּרָצוֹן חָזָק לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ יִתְבָּרְךְ בֶּאֱמֶת, וְאִם אַף עַל פִּי כֵן, אֵינוֹ זוֹכֶה, מַה לַּעֲשׂוֹת וְיִתְגַּבֵּר לְבִלִּי לְהַפְסִיק וּלְבַטֵּל הָרָצוֹן, חַס וְשָׁלוֹם, רַק יִרְצֶה יוֹתֵר בִּרְצוֹנוֹת חֲזָקִים יוֹתֵר, וְיִתְגַּבֵּר בְּרָצוֹן חָזָק וְכִסּוּפִין גְּדוֹלִים לְה׳ יִתְבָּרְךְ תָּמִיד בְּכָל עֵת לְעוֹלָם וָעֶד, כִּי הָעִקָּר הוּא הָרָצוֹן:

[ח] **עיין ר׳ צדוק** הכהן מלובלין בצדקת הצדיק אות י׳ יסוד בחובת האדם לבוראו, **שעיקר תביעת הקב״ה מאתנו היא על הרצון ועל החשק**, וכפי שנאמר (דברים ל, יד) ״כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו״ בפיך ובלבבך דווקא, כי הקב״ה דורש מהאדם את הרצון בפיו ובלבבו, וגמר המעשה הוא בסיוע ועזר ממעל. וזהו שנאמר ״לעשותו״ שאחרי שישתוקק האדם לקיים מצוות ה׳ יזכה לעשות הפעולה על ידו. **ובדברי סופרים** כותב רבי צדוק שמטעם זה מחשבה טובה הקב״ה מצרפה למעשה (קידושין מ.) כי עיקר התביעה מן האדם היא הרצון, ואם חשב לעשות מצוה אזי אף היא תעמוד לחלקו לקץ הימין. **ומוסיף רבי צדוק** שלא זו אף זו, אלא אף אם נאנס ולבסוף לא עשאה, גם כן יטול שכרה כמבואר בחז״ל (ברכות ו.) חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. **ולבך האריכה** התורה בסיפור הכנסת אורחים של אברהם אבינו דוקא במקום שנראה כי לא קיים מצוה כה גדולה, להורות לבני ישראל כי דוקא היא חשובה לפני ה׳, משום שהרצון והתשוקה ערכם רב בשמים וראויים להיכתב לדור אחרון ובאריכות עכ״ד (וראה בספר מפי ספרים וסופרים מה שהאריך בזה).

[ט] **בני ישששכר** (תשרי): והנה מה שהקב״ה מצרף למעשה מחשבתן של ישראל לטובה, מחמת שהם מוכנים בעצם אל הטוב, ועל כן חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלין עליו כאילו עשאה [ברכות ו.], הנה ודאי לאו כל אפין שוין, דהגם שהעצם של כל אחד מישראל מוכנים אל הטוב, עכ״ז הנה יש לך שהוא מוכן לעשות התורה והמצות בפשטות, ויש לך אדם שבהכנתו ובעצמיותו הוא מוכן לעשותן על דרך הסוד, ויש שהוא מוכן ליחודים וכיוצא, וזהו שאמר אצל הצדיק, שומר כל עצמותיו (הש״י שומר כל העצמיות של הצדיק) אחת מהנה לא נשברה (והתורה והמצוות שלא זכה לגמרן בעשיה הנה הש״י משלם לו כאילו עשאן ולא די שמשלם לו כאילו עשאן על דרך הפשוט אלא גם זאת שמשלם לו כאילו עשאן בפועל בכוונות ויחודים על דרך הסוד) כיון שעצמיותו של הצדיק מוכן לכך, הנה הש״י שומר כל עצמותיו עכ״ד.

[י] **שו״ת חת״ס** חו״מ א׳ ד״ה לפי הנלע״ד – אמרו חז״ל [ברכות ו׳ ע״א] מי שחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, **הרי אמרינן דאונסא כאלו נעשה מעשה בפועל, וקמ״ל הרמב״ם דזהו מחסדי הבורא ית״ש על עושי רצונו אבל לא מעיקור הדין**, ועל זה כתב **הסמ״ג** שזהו **פלוגתת ר״י ור״ל בירושלמי**, ר״ל ס״ל אונסא כמאן דעביד דכיון דפטריה רחמנא ה״ל כאלו נעשה המעשה בפועל ובא ביום הראוי והרי היא מקודשת, וכן הספן כאלו העביר ספינתו ונוטל שכרו משלם, וכן האשה שהיה לה לשמש אביו ולהניק בנו הרי היא כאלו שמשתו והניקתו וה״ז מגורשת וכרשב״ג, ולר״י אונסא כמאן דלא עבד ר״ל נהי דרחמנא פטריה, מ״מ אינו כמי שנעשה המעשה אלא כמאן דלא עביד, לא יחייבנו האונס ולא יזכנו אלא כמו שהיה קודם התנאי, ואינה מקודשת ולא מגורשת בע״מ שתשמשי ותניקי, וכן הספן לא יפסיד משלו ולא יזכה במעותיו של הלה. וקיי״ל כר״י לגביה ר״ל ומשום כן פסק הרמב״ם כנ״ל, ולזה נתכוון הסמ״ג בלי ספק, ומקום הניחו לי להתגדר בעה״י. ובוודאי נראה להסמ״ג דבקידושין לא שייך אבעיתו של ריש כלה, כיון דאונסא כמאן דלא עביד דמי לא שייך ספיקו, דהרי בקידושין לעולם אונסא כמאן דלא עביד דמי כמ״ש משנה למלך רפי״א ממכירה:

[יא] **שם בשו״ת חת״ס** הנ״ל – ובזה י״ל מה דפליגי הרא״ש ור׳ ישעי׳ שם בנאנס האתרוג, לר׳ ישעי׳ פטור לשלם דס״ל דכיון דבאתרוג צריך להחזיר האתרוג בעין, א״כ כיון שנאנס פטור, או משום דאונסא כמאן דעביד דמי וה״ל כאלו החזירו ויצא בו י״ח נמי למפרע, או אי אפי׳ אונסא כמאן דלא עביד דמי ולא יי״ח למפרע מ״מ פטור מלשלם מסברת הר״ן פ״ק דקידושין הנ״ל דלא הוה שואל, וכן נוטה לשון ר׳ ישעי׳, אמנם הרא״ש ס״ל דנהי דבאתרוג מחמרינן דלא סגי בהחזרת דמים, מ״מ לא גרע משארי ע״מ להחזיר דאם אי אפשר בהחזרת עצמו צריך להחזיר הדמים, וע״כ יחזיר דמיו וייי״ח כאלו החזירו בעינא כנ״ל. ומלשון ש״ע סי׳ תרנ״ח ס״ד משמע אפי׳ חזרת דמיו לא מהני כשנאנס, ולא ידעתי מנ״ל הא. ויש לי להאריך הרבה בזה ואין כאן מקומו:

יצא. עוד דנים/[יב] בזה בסוטה יג: שמשה רבנו התחיל במצווה להביא את עצמו יוסף לקבורה בארץ ונאנס כי לא הורשה להכנס אליה, וע"כ נגמרה המצווה ע"י בנ"י ונקראת על שמם, ומקשים הרי כיון שביקש לעשות ונאנס מדוע לא מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה כולה. עוד דנים/[יג] בזה במעשה שקילל ירמיהו את אנשי ענתות שיכשילם הקב"ה בעניים לא הגונים כדי שלא יקבלו שכר, ומקשים הרי כיון שחשבו לעשות מצווה מדוע שלא יקבלו שכר כאילו עשו. עוד דנים/[יד] בזה במי שמצא שהתפילין שלו פסולות שנחלקו בזה אם צריך כפרה. עוד/[טו] בר"ה טז כל שנה שאין תוקעין בתחילתה מריעין בסופה ובתוס' שם שמדובר באונס וצ"ע כנ"ל ותרצו שלמעשה לא ערבבו את השטן לכן לא מועיל שרצו. עוד דנים/[טז] מהכתוב חנוכת הבית לדוד משמע שבניין בית המקדש נקרא על שם דוד המלך והרי הוא נצטווה שלא לבנות.

ח. החתם סופר חלק חו"מ סימן א' ובהגהות בנין שלמה מהגר"ש קלוגר זצ"ל על הרמב"ם הלכות מילה הקשו על כלל זה שחשב לעשות מצוה ונאנס נחשב כאילו עשאה מדברי הירושלמי גיטין פרק ז' ה"ו ושם קידושין פרק ג' ה"ב "אונס כמאן דלא עבד אמרינן אונסא כמאן דעביד לא אמרינן" וא"כ מדוע איפוא נחשב למי שרצה לקיים המצוה ונאנס ולא עשאה כאילו עשה את המצוה? החת"ס בחלק חו"מ סימן א' כותב שאכן דבר זה הוא מחסדי השם לעושי רצונו שיהיה נחשב להם כאילו נעשה מעשה בפועל ואין זה מעיקר הדין (עי' חידושי חתם סופר חולין דף פ"ז ד"ה וחייבו ר"ג, ובסוכה דף ל"א ע"ב). וכ"כ בשו"ת חתם סופר או"ח סימן נ"ד אלא שמחלק בין מצוות שבין אדם למקום שבזה נחשב כאילו עשאה ובפשטות הסיבה דאין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו כשלא יכולים לקיים המצוה. אבל במצוות שבין אדם לחבירו כגון צדקה לא, וכ"כ בספר ברכת אהרן על מסכת ברכות מאמר כ"ז אות ב'. (עפ"י מאמר בגליון מסביב לשלחן וירא תשעג)

ט. רבנו מציין לתורה סו אות ה' שם מביא את הגמ' ברכות ו. בעניין חשב לעשות מצווה ונאנס. וצ"ע הרי כאן מדבר על גמ' בב"ק כח: אונס רחמנא פטריה. והרי פטור הפירוש שרק לא חייב, ולא שמעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. ואיך יתכן שאיש כשר יקרר עצמו בה שהוא רק פטור. וא"כ מדוע רבנו מציין לתורה סו, ומדוע לא הביא רק את הגמ' בברכות ולא בב"ק.

י. גם צ"ע מדוע בשניהם (בתורה סו ושיחה יד) לא מביא את הגמ' בקדושין מ./[יז] שהקב"ה מצרף מחשבה טובה למעשה. ואולי מצרפה למעשה רק כשיש גם מעשה. ואמנם כך משמע בהמקנה שפירש שמדובר בשני בני"א אחד חשב לעשות וחברו עשה והקב"ה מצרפם ונעשה על ידם ביחד מלאך מליץ מהמחשבה נשמתו ומהמעשה גופו. (הובא

[יב] **כתב באתוון דאורייתא** כלל י"ג ס' **כלי חמדה** פרשת כי תצא ס' **ברכת אהרן** על מסכת ברכות מאמר כ"ז **ובפרדס יוסף** פרשת צו ו' ב'. ומעתה כיון דהמצוה להעלות את עצמות יוסף הוא מצוה שבין אדם לחבירו דהיינו לטובת יוסף, וא"כ אם נאנס ולא עשאו אי אפשר לומר כאילו עשאו, דכיון דעשו זאת בני ישראל והם העלו את העצמות והו"ל כאומר למשה לא בעינא שהרי כבר הועלו עצמותיו ע"י אחרים ושוב אין צורך בהעלאתן ע"י משה וכיון שהוא רק התחיל והם גמרו נקראת המצוה על שמם,

[יג] **החיד"א בספרו כסא דוד** דרוש א' ובס' **שפת הנחל** דרוש כ"ג **ובקובץ הערות** (להגר"א וורסמן) ביאורי אגדות סימן ג' כתבו להעיר מדברי הגמ' בבא קמא דף ט"ז ע"ב שביקש ירמיה מהקב"ה אודות בני ענתות רבש"ע אפילו בשעה שעושין צדקה הכשילם בבני אדם שאינם מהוגנין כדי שלא יקבלו עליהם שכר, והרי מאחר שחשבו לעשות את המצוה אלא שנכשלו בבני אדם שאינם מהוגנים נחשב כאילו עשו את המצוה שהרי נאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה וא"כ למה לא יקבלו שכר שלם?, בקובץ הערות הנ"ל מתרץ דמה שאמרו דחשב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה נחשב כאילו עשאה הוא רק לענין שנחשב כאילו קיים מצות ה' ואנשי ענתות כיון שהיו רשעים גמורים וכשהיו נותנים צדקה ודאי לא כיונו לשם מצוה רק להתפאר לכן לא שייך שיקבלו שכר על המחשבה כאילו עשו המצוה. [וראוי לציין **שבנימוק"י ב"ק** דף ט"ז כתב שדווקא אם מכירים בו שאינו הגון אינם מקבלים שכר ע"ז אך אם אינם מכירים ואפשר שהוא הגון ודאי שמקבלים על כך שכר שהרי לשם מצוה נתכוונו].

[יד] **עוד דנו האחרונים** במי שנמצא תפילין שלו פסולים האם צריך כפרה, וכתבו דאין צריך כפרה עפ"י דברי הגמ' הנ"ל דחשב לעשות מצוה ונאנס מעה"כ כאילו עשאו, כמבואר בס' אשל אברהם (בוטשאש) סימן ל"ב ובשו"ת לב חיים ח"ב סימן י' וקע"ו ובשו"ת חקקי לב יור"ד מ"ח ובשו"ת פרי השדה ח"ג קי"ז ובס' שלחן מלכים עמוד רפ"ז שו"ת מנחת יצחק ח"ב נ"ד ובשו"ת חלקת יעקב ח"ד סימן י"ג. ולא דומה למה שכתב בשו"ת פנים מאירות ח"א סימן ט' במי ששגג והניח תפילין של ראש על מצחו אם צריך כפרה, דשם שוגג גמור הוא שלא למד ההלכה ולא ידע שאין מקום תפילין של ראש על המצח. אבל בנידונינו יש לדונו כאונס, **אולם יש שכתבו** שצריך כפרה כמבואר בשו"ת מחזה אברהם או"ח סימן ה' ובשו"ת דבר יהושע ח"ב סימן ה'.

[טו] **בשו"ת ישועות משה** ח"ב סימן צ"ט כתב להסביר דברי הגמ' בר"ה ט"ז – כל שנה שאין תוקעין לה בתחילתה מריעין לה בסופה מ"ט דלא אעירבב שטן, ובתוס' שם מפרש בה"ג – לאו דמיקלע בשבתא, אלא דאתילד אונסא. **ובט"ז או"ח סימן תקפ"ה ססק"ז הקשה הרי אונס פטר** רחמנא בכל מקום, אולם לפי מש"כ דאם נדרש תועלת מהזולת לא מועיל האונס, ה"נ במניעת תקיעת שופר אפילו באונס, אף דאין מענישין על ביטול המצוה, מ"מ לא הוי כאילו תקעו, דהרי חסר התועלת לערבב השטן, והרי השטן יקטרג בפועל ומזה נצמח ממילא הרעה בסופה.

[טז] **היא קושיית השב יעקב** ח"ב סימן י"ג מדוע בדוד נקרא על שמו בכתוב מזמור שיר חנוכת הבית לדוד הרי שלמה בנו גמר בניית המקדש דכיון דבנין בית המקדש הוא מצוה שבין אדם למקום וכיון שדוד חשב לבנותו אלא שנאנס ולא בנאו נקרא על שמו דמעלה עליו הכתוב כאילו בנאו. **וכן מבואר במדרש תהלים** ל' וז"ל – ואם חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה הקב"ה מעלה עליו כאילו עשאה, תדע לך שהרי דוד חשב לבנות בית המקדש ואעפ"י שלא בנאו נכתב על שמו שנאמר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, וא"כ מה שלא אמר כן גם משה ע"כ דשם הוי מצוה שבין אדם לחבירו ולא שייך לומר שנאנס מעלה הכתוב כאילו עשאה. (עי' שו"ת לב אברהם ח"א סימן קכ"ז).

[יז] **קידושין דף מ.** מחשבה טובה מצרפה למעשה שנאמר (מלאכי ג–טז) "אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחושבי שמו", מאי "ולחושבי שמו"? אמר רב אסי אפילו חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

במתיבתא) אבל ראה שוטשנטין שם בשם המשך חכמה (שמות י ביג)/[יח] שדוחה את הביאור שמדובר בצירוף מעשה בפועל, אלא שמימרא זו שווה למימרא הבאה שם שחשב לעשות מצוה ונאנס וכו׳, שהיא הפירוש על מימרא שהקב״ה מצרף מחשבה טובה למעשה/[יט]. ומבאר בשם המשך חכמה (על הפטרת שבת הגדול) שזה דווקא במצווה שבין האדם למקום אבל בין אדם לחברו לא נחשב כעשאה, שהרי אם ראובן מתחייב ליתן משהו לשמעון בתנאי שיעשה איזה דבר ונאנס ולא עשאו ההלכה שלא חייב לו כי לא התקיים התנאי, שהרי חברו לא קיבל (כמבואר בש״ך חו״מ כ״א ג), אבל הקב״ה שמתחייב ליתן שכר על מצווה בתנאי שיעשה אותה, כיון שבאמת רצה אע״פ שלא עשה, אין הקב״ה צריך את המצווה אלא את הרצון.

יא. אבל צריך שלא לקרר דעתו בזה. במה שהוא פטור מחמת האונס. רק לעשות עבודת ה׳ בפועל – צ״ע כיצד יתכן לקרר דעתו בזה שהוא פטור. הרי אנו מדברים באיש כשר איש אמונה שעושה המצוות גם לפנים משורת הדין, ולא במי שהוא במדרגת הצדק שעושה מצוות רק לצאת ידי חובה. ובשלמא אם היה מביא את המימרא מברכות ו. שהביא בתורה סו חשב לעשות מצוה ונאנס וכו׳ ניחא שגם אדם כשר יכול לטעות שכבר נחשב לו שעשה אבל אם הוא פטור כמבואר כאן הרי פטור זו לא סיבה לאדם כשר להניח ההשתדלות לקיים את המצווה בפועל.

יב. אעפ״כ. גם זה טוב. כשאוחזין בזה. שאין רוצין לצאת עם האונס – דהיינו מה שלא רוצה לצאת בזה שהוא אנוס גם זה טוב. צ״ע הרי זה הטוב ביותר ולא רק שגם זה טוב. היתכן שהכסופים כשניחא ליה באונס טובים יותר, הרי כשניחא ליה בהם הוא מתקרר מהכסופים. ולכאורה זו סתירה למה שאמר שצריך שלא לקרר דעתו בזה שהוא פטור, ואיך אומר כאן על זה בעצמו שגם זה טוב, דמשמע שהכסופים לבד כשהוא אנוס זה טוב יותר? אולי הכוונה כי תמיד צריך להוציא מכח אל הפועל וזה העיקר אבל כשהוא באמת אנוס אזי גם זה טוב שלא מקרר עצמו בזה בזה אלא נשאר עם כסופים גדולים . רוצה לומר שמה שאמר גם זה טוב הכוונה ביחס לכשהוא לא אנוס שאזי הכסופים מביאים לידי מעשה.

עד כאן ההקדמה

*

שיחה יד

אֲנִי מְקַנֵּא מְאֹד אִישׁ כָּשֵׁר (שֶׁקּוֹרִין עֶרְלִיכֶר יְהוּדִי), כִּי נִדְמֶה שֶׁהוֹלֵךְ בֶּן אָדָם עִם דַּקִּין וְכַרְפְּשׁוֹת דהיינו מעיים (שהם הצינור שבו עובר המאכל מיציאתו מהקיבה עד יציאתו לחוץ) **וְאֵבָרִים כְּשֶׁאָר כָּל הָעוֹלָם** (נראה שרומז לאיש כשר שעדיין יש לו יצה״ר בפרט תאוות אכילה שלזה רומז הדקין שהם המעיים, וכמבואר בתורה סו שיש אנשים כשרים שבגלל תאוות אכילה עובדים את ה׳ ית׳ במוחין דקטנות, דהיינו עם יצה״ר, **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן בֶּאֱמֶת הוּא עִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי**/[כ], **כִּי אִישׁ כָּשֵׁר יָקָר**

[יח] **שוטנשטין שם** הערה 20 – יש שהיו רוצים לפרש ״מחשבה טובה [הקב״ה] מצרפה למעשה״ שהכוונה היא שכאשר הוציא האדם את מחשבתו הטובה אל הפועל אזי מקבל הוא שכר אף על המחשבה. [ולפי זה הנאמר בגמרא ״מאי ולחושבי שמו וכו׳ ונאנס ולא עשאה״ הוא ענין נוסף שנאמר במחשבה טובה]. אמנם מרש״י ד״ה מחשבה שעושה פירות ומד״ה מצרפה למעשה, מוכח שאין הפירוש כך. שהרי על מחשבה רעה נאמר שאין הקב״ה מצרפה למעשה, בניגוד למחשבה טובה, ורק כאשר עושה פירות – והפירוש לפי רש״י הוא שהוציאה לפועל וקיים מחשבתו – אז מצרפה למעשה ונפרעים ממנו אף על המחשבה. ומעתה, אם גם במחשבה טובה מה שמצרפה למעשה ומקבל עליה שכר הוא כאשר הוציא לפועל את מחשבתו, אם כן מחשבה טובה ומחשבה רעה דינם שוה, ולמה מחלקת הברייתא ביניהם? ומוכרח מכאן שמחשבה טובה מקבל עליה האדם שכר אף אם לא הוציאה אל הפועל, וכגון שנאנס [ויהיה ״מאי ולחושבי שמו וכו׳ ונאנס ולא עשאה״ פירוש ל״מחשבה טובה הקב״ה מצרפה למעשה״] (משך חכמה שמות יב, יג, ד״ה והיה הדם לכם לאות [וצריך לתקן את הד״ה ברש״י שהזכיר שם]; וכרש״י פירש גם המאירי – ראה לעיל לט, ב הערה 20).

[יט] **ראה שוטנשטין שם** הערה 18. הפסוק אומר ששניהם נכתבים כאחד בספר הזכרון לפני ה׳: ״יִרְאֵי ה׳״ – המקיימים את המצוות בפועל, ו״חֹשְׁבֵי שְׁמוֹ״ – אלה החושבים לעשות מצוה, אף על פי שלא עשאוה, הרי שהחושב לעשות מצוה שקול כמו זה שעשאה (עיון יעקב, וראה עוד שם שמוכיח מסדר הפסוק; ועיין רי״ף בעין יעקב שמוסיף הוכחה מהפסוק שאחריו, שם כתוב: ״וְחָמַלְתִּי עֲלֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יַחְמֹל אִישׁ עַל בְּנוֹ הָעֹבֵד אֹתוֹ״. הרי שגם זה שרק חשב לעשות הוא בעיני הקב״ה כאילו עבד אותו בפועל).

[כ] **עיין תורה קטז תנינא ...** כִּי יֵשׁ טוֹעִים סוֹבְרִים, שֶׁצְּרִיכִין לְהַכִּיר אֶת הַצַּדִּיק אוֹ שְׁאָר דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה לְהַכִּירוֹ בְּפָנָיו בְּצַלְמוֹ וּדְמוּתוֹ, שֶׁיִּהְיֶה מְשֻׁנֶּה בְּדִמּוּתוֹ וּבְתָנוּעוֹתָיו דַּיְקָא, וּבֶאֱמֶת לֹא כֵן הוּא. כִּי הַצַּדִּיק הוּא בִּדְמוּת וְצֶלֶם כְּכָל הָאֲנָשִׁים וְאֵין בּוֹ שׁוּם שִׁנּוּי, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא עִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי, וּשְׁאָרֵי בְּנֵי־אָדָם אֵינָם בִּדְמוּתוֹ כְּלָל בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, **כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבֵּנוּ זַ״ל, שֶׁאִישׁ הַכָּשֵׁר נִדְמֶה שֶׁהוֹלֵךְ עִם כַּרְפְּשׁוֹת וְדַקִּין כְּמוֹ שְׁאָר בְּנֵי־אָדָם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא עִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי.** וְכֵן אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל בֶּאֱמֶת הִיא מַבְדֶּלֶת וּמַפְרֶשֶׁת לְגַמְרֵי מִשְּׁאָר אַרְצוֹת בְּכָל עִנְיָנֶיהָ וּבְחִינוֹתֶיהָ. וְאָמַר רַבֵּנוּ זַ״ל, שֶׁאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהּ רָקִיעַ אַחַר מִשְּׁאָר אַרְצוֹת, וְכַמּוּבָן בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת תְּרוּמָה. אַךְ אַף־עַל־פִּי־כֵן בְּגַשְׁמִיּוּת לְפִי מַרְאֵה עֵינֵי הָאָדָם אֵין רוֹאִים שׁוּם שִׁנּוּי בֵּין אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל לִשְׁאָר אַרְצוֹת, כִּי אִם מִי שֶׁזּוֹכֶה לְהַאֲמִין בִּקְדֻשָּׁתָהּ, יָכוֹל לְהַבְחִין קְצָת הַהֶפְרֵשׁ. כְּמוֹ־כֵן הַצַּדִּיק וְהָאֲנָשִׁים כְּשֵׁרִים לְעֵרֶךְ שְׁאָר הָעוֹלָם, שֶׁבֶּאֱמֶת הֵם דּוֹמִים בְּכָל תְּנוּעוֹתֵיהֶם כִּשְׁאָר בְּנֵי־אָדָם בִּדְמוּתָם וְצַלְמָם, וְאֵין בֵּינֵיהֶם הֶפְרֵשׁ בְּגַשְׁמִיּוּת לְכָל מַרְאֵה עֵינֵי בָשָׂר, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן בֶּאֱמֶת לַאֲמִתּוֹ אָנוּ מַאֲמִינִים שֶׁהֵם מֻפְרָשִׁים וּמֻבְדָּלִים לְגַמְרֵי. כִּי אִישׁ כָּשֵׁר הוּא עִנְיָן אַחֵר לְגַמְרֵי כַּנַּ״ל, מִכָּל־שֶׁכֵּן הַצַּדִּיקִים הָאֲמִתִּיִּים. וְעִנְיָן זֶה נִצְרָךְ לְכַמָּה עִנְיָנִים, וְהָבֵן זֶה מְאֹד:

מְאֹד, אַשְׁרֵי לוֹ. כי איש כשר הוא מי שיש לו כסופים ורצון חזק מאד לעשות את רצון ה׳ ית׳ ולהמליך אותו על עצמו. **וְהָעִקָּר הוּא הָרָצוֹן וְהַכְּסוּפִין**[כא]. דהיינו אע״פ שעדיין לא זכה להכניע את יצרו הרע אבל כיון שלא נח ולא שוקט ברצון והכסופים לזכות לזה, הוא איש כשר, ועל כן אדרבה יש יתרון במה שעובד את ה׳ ית׳ עם יצה״ר כמבואר בתורה מט תנינא, עד כדי כך שרבנו כיון שבעצמו כבר הרג את היצה״ר הגשמי מקנא בו.

ואע״פ שהעיקר הוא הרצון והכסופים לקדושה דהיינו שרוצה מאד לשבר את היצה״ר כדי שיוכל לזכות ליותר קרבת ה׳ ויותר להמליכו, אע״פ שהוא רצון אמיתי שאם היה יכול בודאי היה עושה, ורק מצד יצרו הרע הוא אנוס עדיין, נקרא איש כשר, כי כנ״ל העיקר הם הרצון והכסופים לקדושה, **וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָצֵאת בָּזֶה (כַּמְבֹאָר בַּמַּאֲמָר וְיִהְיוּ נָא פִּי שְׁנַיִם**[כב]**), כִּי צְרִיכִין לְהוֹצִיא מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל דַּוְקָא, כִּי אַף־עַל־פִּי שֶׁ״אֹנֶס רַחֲמָנָא פַּטְרֵהּ״**[כג]. **עִם כָּל זֶה, זֶהוּ לְמִי שֶׁרוֹצֶה לָצֵאת הַחוֹב,** דהיינו מי שהוא במדרגת הצדק[כד] שעושה מצוות רק לצאת ידי חובה, **אֲבָל צָרִיךְ שֶׁלֹּא לְקָרֵר דַּעְתּוֹ בָּזֶה בַּמֶּה שֶׁהוּא פָּטוּר מֵהַמַּת הָאֹנֶס, רַק לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדַת ה׳ בְּפֹעַל (כַּמְבֹאָר כָּל זֶה בַּמַּאֲמָר הנ״ל** בתורה סו **עַיֵּן שָׁם).** ואע״פ שגם לאיש כשר איש אמונה אמרו חז״ל (ברכות ו.)[כה] חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. שתי תשובות בדבר אחת שזה רק כאילו[כו], והשניה אפילו למ״ד כעשאה ממש, בשלמא בקיום מצווה אם נחשב שקיים יש צד לקרר עצמו בזה, אבל כגון לעשות תשובה או לבוא לצדיק א״א לומר שהכסופים לזה הם כמו התשובה עצמה ולהיות ממש אצל הצדיק. ואפילו לפי המבואר בשיחה נא הנ״ל ועוד ספרים כנ״ל מעלת הרצון על המעשה בפועל, הכוונה רק כשהרצון הוא אמיתי

[כא] **בראשית** פרק ל״א פסוק ל׳: אמר לבן ליעקב ״...כי נכסף נכספתה לבית אביך וגו׳״ **ופירש רש״י:** נכספתה – חמדת. **בתהלים** פרק פ״ד פסוק ג׳: ״נכספה וגם כלתה נפשי וגו׳״ מפרש **מצודת דוד** נכספה – מתאוית, **והמלבי״ם** מפרש – מתאוית, משתוקקת.

[כב] **עיין סוף תורה סו** – וּכְלַל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, שֶׁכָּל מַה שֶּׁהָאָדָם חוֹשֵׁק בֶּאֱמֶת, בְּוַדַּאי יוּכַל לְגָמְרוֹ וּלְהוֹצִיאוֹ מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, וְלֹא יוּכַל לְמָנְעוֹ מִזֶּה שׁוּם מְנִיעָה וְאֹנֶס, רַק צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הַחֵשֶׁק גָּדוֹל מְאֹד, כְּפִי מַעֲלַת הַנֶּחֱשָׁק. וְזֶה יוּכַל לְהָבִין מֵהַמְּנִיעָה בְּעַצְמָהּ, שֶׁכְּשֶׁרוֹאֶה הַמְּנִיעָה מִתְגַּבֶּרֶת וּמִשְׁתַּטַּחַת וְעוֹמֶדֶת לְפָנָיו, וּמוֹנַעַת אוֹתוֹ מְאֹד, יֵדַע וְיָבִין מִזֶּה, שֶׁהַנֶּחֱשָׁק גָּדוֹל מְאֹד בְּנַ״ל. וְעַל כֵּן צָרִיךְ לְהִתְגַּבֵּר שֶׁיִּהְיֶה לוֹ חֵשֶׁק גָּדוֹל מְאֹד מְאֹד, כְּפִי הַנֶּחֱשָׁק וּכְפִי הַמְּנִיעָה כַּנַּ״ל, וְאָז בְּוַדַּאי יוּכַל לְגָמְרוֹ כַּנַּ״ל: **כִּי אֵין לְהָאָדָם לִפְטֹר אֶת עַצְמוֹ וְלִמְצֹא לְעַצְמוֹ תֵּרוּץ עַל יְדֵי הַמְּנִיעָה, לוֹמַר שֶׁהוּא חָפֵץ לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ הַדָּבָר, רַק שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לוֹ מֵחֲמַת הַמְּנִיעָה וְהָאֹנֶס, וְעַל כֵּן יִהְיֶה נֶחְשָׁב לוֹ כְּאִלּוּ עָשָׂאהּ,** כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (ברכות ו): חָשַׁב לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, וְנֶאֱנַס וְלֹא עָשָׂאהּ – כְּאִלּוּ עָשָׂאהּ. **כִּי בֶּאֱמֶת בְּוַדַּאי כְּשֶׁיֵּשׁ לוֹ אֹנֶס, נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ עָשָׂאהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה. אֲבָל כָּל זֶה נֶאֱמַר עַל מִי שֶׁרוֹצֶה לָצֵאת בָּזֶה, אָז יוֹצֵא בָּהּ,** כִּי מַה לּוֹ לַעֲשׂוֹת, כִּי יֵשׁ לוֹ אֹנֶס. אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לָצֵאת, רַק שֶׁהוּא רוֹצֶה הַמְּצוָה בְּעַצְמָהּ, אוֹ הַדָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה שֶׁרוֹצֶה לַעֲשׂוֹת, הוּא חָפֵץ בְּהַדָּבָר עַצְמוֹ, אִם כֵּן מַה מּוֹעִיל לוֹ, מַה שֶּׁמְּקַלִּין לוֹ שֶׁנֶּחֱשָׁב כְּאִלּוּ עָשָׂאהּ, **כִּי אֵינוֹ מְקָרֵר דַּעְתּוֹ בְּלֹל בָּזֶה, כִּי הוּא תָּאֵב וְחָפֵץ וּמִתְגַּעְגֵּעַ מְאֹד לַעֲשׂוֹת הַמְּצוָה בְּעַצְמָהּ, וְלֹא לָצֵאת עִם הַ׳כְּאִלּוּ׳,** שֶׁנֶּחֱשָׁב כְּאִלּוּ עָשָׂאהּ. כִּי בֶּאֱמֶת רָאוּי לְאִישׁ יִשְׂרָאֵלִי, שֶׁיִּגְמֹר חֶפְצוֹ וּרְצוֹנוֹ בְּכָל דָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, וַאֲזַי, כְּשֶׁחוֹשֵׁק מְאֹד בֶּאֱמֶת, וְאֵינוֹ מְקָרֵר דַּעְתּוֹ כְּלָל בַּמֶּה שֶׁנֶּחְשָׁב עָלָיו כְּאִלּוּ עָשָׂאהּ, אָז בְּוַדַּאי יִגְמֹר הַדָּבָר וְיוֹצִיאוֹ מִכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, וְיַשְׁבֵּר וִיבַטֵּל כָּל הַמְּנִיעוֹת וְאָנְסִים, כִּי הֵם לֹא בָּאוּ רַק בִּשְׁבִיל הַחֵשֶׁק, וּכְשֶׁיֵּשׁ לוֹ הַחֵשֶׁק הָרָאוּי לְאוֹתוֹ הַמְּנִיעָה כְּפִי גֹּדֶל מַעֲלַת הַנֶּחֱשָׁק, אָז מְמֵילָא נִתְבַּטֵּל הָאֹנֶס וְהַמְּנִיעָה כַּנַּ״ל:

[כג] **בבא קמא דף כח:** – מתני׳ נשברה כדו ברה״ר והוחלק אחד במים או שלקה בחרסית חייב רבי יהודה אומר במתכוין חייב באינו מתכוין פטור.....גמ׳ ר׳ יהודה אומר במתכוין חייב [וכו׳]: ה״ד מתכוין אמר רבה במתכוין להורידה למטה מכתיפו א״ל אביי מכלל דמחייב ר״מ אפילו נפשרה א״ל אין מחייב היה ר״מ אפי׳ אזנה בידו אמאי אנוס הוא **ואונס רחמנא פטריה** דכתיב (דברים כב–כו) ולנערה לא תעשה דבר וכי תימא ה״מ לענין קטלא אבל לענין נזקין חייב והתניא נשברה כדו ולא שלקו נפל גמלו ולא העמידו ר״מ מחייב בהזיקן וחכמים אומרים [דף כט.] פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים ומודים חכמים לר״מ באבנו סכינו ומשאו שהניחן בראש גגו ונפלו ברוח מצויה והזיקו שהוא חייב ומודה ר״מ לרבנן במעלה קנקנין על הגג ע״מ לנגבן ונפלו ברוח שאינה מצויה והזיקו שהוא פטור.

[כד] **מדרגת צדק - ראה סוף תורה פז** – וְזֶה שֶׁכָּתוּב (בזוהר בלק דף קצה:): וְהָיָה צֶדֶק אֵזוֹר מָתְנָיו וֶאֱמוּנָה אֵזוֹר חֲלָצָיו, הֵינוּ צֶדֶק וְהֵינוּ אֱמוּנָה, אֶלָּא עַד לָא אִתְחַבְּרַת אֱמֶת בַּהֲדֵהּ אִקְרֵי צֶדֶק, כֵּיוָן דְּאִתְחַבַּר אֱמֶת בַּהֲדֵהּ אִקְרֵי אֱמוּנָה, וְכָל טִיבוּ וְכָל נְהוֹרָא שַׁרְיָא בָּהּ:

וראה תורה כג אות ה׳ – וְכָל הַמִּצְוֹות שֶׁאָדָם עוֹשֶׂה אוֹתָם בְּלֹא מָמוֹן, הֵינוּ שֶׁאֵין רוֹצֶה לְהַפְסִיד מָמוֹן בִּשְׁבִיל הַמִּצְוָה, זֶה הַבְּחִינָה נִקְרָא צֶדֶק, וְזֶה צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ, אֲבָל כְּשֶׁחָבִיב כָּל כָּךְ הַמִּצְוָה, עַד שֶׁאֵין מַרְגִּישׁ בְּהֶפְסֵד מָמוֹן, זֹאת הַבְּחִינָה נִקְרָא אֱמוּנָה, כִּי עִקַּר אֱמוּנָה הוּא בְּמָמוֹן, כְּשֶׁמְּשַׁבֵּר תַּאֲוַת מָמוֹן כַּנַּ״ל, שֶׁשָּׁם פָּנִים דְּקֻדָּשָׁה.

והביאור בזה כי צדק מלכותא קדישא (פתח אליהו) אלא שכיון שהיא מלכות לית לה מגרמא כלום על כן כשהיא במדרגת צדק אור האמת שבה הוא מועט רק כדי שתשאר בגבול הקדושה דהיינו שמקיים מצוות רק כדי לצאת חובתו ולא יותר. אבל כשמאיר בה אור אמת גדול אזי נקראת אמונה ואזי מתוך אמונה אדם מקיים את המצוות לפנים משורת הדין.

[כה] **ברכות דף ו.** – מאי (מלאכי ג–טז) ולחושבי שמו אמר רב אשי חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה.

[כו] **עיין ירושלמי** גיטין פ״ז ה״ו אונסא כמאן דעביד לא אמרינן, ועיין ספרי פ׳ ראה פס״ד ותוספתא פאה פ״ד הי״ז שהחושב לעשות מקבל שכר מחשבה ולא שכר עשיה. **אמנם י״א שמקבל שכר משלם** עיין חיד״א פתח עינים על ברכות ו. ועל קדושין מ. מחשבה טובה מצרפה למעשה, ובחת״ס שו״ת חו״מ סימן א׳ ד״ה ולפי. ובפירושו לגמ׳ חולין פז. ד״ה וחייבו ר״ג. עוד עיין לקוטי בתר ליקוטי ד״ה אמר רב אשי בשם החוזה מלובלין שיש מעלה בחושב לעשות יותר מהעושה, וכעין זה בשיחות הר״ן נא ובלק״ה ברכת המזון ד׳ כ׳. ועיין תורה קמב שנחשב לו כלומד ממש.

שרק אונס גדול מאד מונע ממנו לבא למעשה. ועיין תורה סו שבאמת על דבר שבקדושה אין מניעה שא״א להתגבר עליה כשהרצון הוא אמיתי. ועיין תורה מו תנינא/[כז] שלכל אחד יש מניעות רק לפי כוחו/[כח].

אַף־עַל־פִּי־כֵן גַּם זֶה טוֹב, כְּשֶׁאוֹחֲזִין בָּזֶה שֶׁאֵין רוֹצִין לָצֵאת עִם הָאֹנֶס/[כט], רַק שֶׁכְּפוּפוֹ חָזָק וּרְצוֹנוֹ תַּקִּיף מְאֹד לִזְכּוֹת לַעֲשׂוֹת עֲבוֹדַת ה׳ בְּפֹעַל. וְזֶה הָרָצוֹן בְּעַצְמוֹ טוֹב מְאֹד. וְאִם אַף־עַל־פִּי־כֵן הוּא אָנוּס וְאֵינוֹ זוֹכֶה אֶל הָעֲבוֹדָה, הָרָצוֹן הנ״ל בְּעַצְמוֹ הוּא טוֹב מְאֹד.

ראה לק״ה/[ל] שמה שאומר שעיקר הוא הרצון ועיקר ההתפארות של הקב״ה היא על העקשנות של איש ישראלי שמתגבר על כל המניעות ע״י חוזק הרצון זה כשהאונס הוא באמת דבר שא״א להתגבר עליו, אבל כשהאונס הוא מניעות ממון או משפחה וכיו״ב שברצון חזק אפשר להתגבר עליהם אזי אדרבה שם אם לא משבר אותם אזי מתברר שהרצון לא מספיק חזק.

ולמעשה נראה כוונת רבנו שאע״פ שלכאורה רצון שלא מביא להוצאה לפועל אינו רצון שלם, כמבואר בתורה סו הנ״ל, אעפ״כ איש כשר שרוצה להתגבר על תאוותיו, ונדמה לו שיצרו אונסו, צריך לאחוז בשתי הקצוות, גם לא לפטור עצמו מהמלחמה ביצר, ולהסתפק ברצון, וגם לא לפטור עצמו מהרצון, והתפילה להצליח, אף עלפי שכבר נכשל אין ספור פעמים במלחמתו ביצר. כי בודאי שהעיקר היא לשבר את היצר הרע, אעפ״כ גם כשהרצון לא שלם כל כך שיהיה בכוחו להתגבר על המניעה, אעפ״כ כל רצון הוא לעצמו דבר נפלא מאד, ואסור ח״ו להתייאש מלכסוף לנצח אע״פ שנדמה לו שיצרו חזק ממנו.

עד כאן ביאור חברותא לשיחה יד

*

בעניין חשב לעשות מצווה ונאנס מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה

בגליון סביב לשלחן וירא תשעג מאמרו של הרה״ג אליקום דבורקס – אנוס בקיום מצוה ובמעשה עבירה – אדם שאנוס ואין יכול לקיים מצוה האם הוא פטור לקיים מצוה דהיינו דכל עיקר החיוב במצוה לא הוטל עליו מתחילתו אלא על מי שבידו לקיימה אבל מי שאינו בידו לקיימה התורה לא הטילה עליו כלל את חיוב המצוה, או שמא האנוס חייב במצוה אלא שאינו נענש על ביטולה כיון שאנוס וכמו שהעובר עבירה באונס אינו נענש. לגבי אונס במעשה עבירה כתב רש״י בכתובות ד״ג ע״א ד״ה מדאוריתא שמצינו טענת אונס מן התורה שנאמר ״ולנערה לא תעשה דבר״ (דברים כ״ב). ותמהו האחרונים שהרי הפסוק נאמר לגבי עונשין דאין מענישין את הנערה היות והיא היתה אנוסה. וכתב בשו״ת חמדת שלמה סימן ל״ח

[כז] **תורה מו תנינא** – וְדַע, שֶׁהַמְּנִיעוֹת שֶׁיֵּשׁ לְכָל אֶחָד לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ, כְּגוֹן לִנְסֹעַ לְהַצַּדִּיק הָאֱמֶת וְכַיּוֹצֵא, וּלְכָל אֶחָד וְאֶחָד נִדְמֶה לוֹ שֶׁהַמְּנִיעוֹת שֶׁלּוֹ גְּדוֹלִים יוֹתֵר מִשֶּׁל חֲבֵרוֹ, וְקָשֶׁה לָעֲמֹד בָּהֶם. דַּע, שֶׁלְּכָל אֶחָד אֵין לוֹ מְנִיעוֹת רַק כְּפִי כֹּחוֹ, כְּפִי מַה שֶּׁיָּכוֹל לָשֵׂאת וְלַעֲמֹד בָּהֶם אִם יִרְצֶה. וּבֶאֱמֶת אֵין שׁוּם מְנִיעָה, כִּי גַּם בְּהַמְּנִיעָה בְּעַצְמָהּ מְלַבֶּשׁ שָׁם הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְכַמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר (בלקו״א סי׳ קטו). וְהַמְּנִיעָה הַגְּדוֹלָה שֶׁבְּכָל הַמְּנִיעוֹת הִיא מְנִיעַת הַמֹּחַ, דְּהַיְנוּ מַה שֶּׁמֹּחוֹ וְלִבּוֹ חֲלוּקִים מֵהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אוֹ מֵהַצַּדִּיק, כִּי אָפְלוּ כְּשֶׁמְּשַׁבֵּר הַמְּנִיעוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ לִנְסֹעַ לְהַצַּדִּיק הָאֱמֶת וּבָא לְשָׁם, עִם כָּל זֶה, כְּשֶׁמֹּחוֹ חָלוּק וְקָשֶׁה לוֹ קְשִׁיּוֹת עַל הַצַּדִּיק, וְיֵשׁ לוֹ עַקְמוּמִיּוּת בְּלִבּוֹ עַל הַצַּדִּיק, זֹאת הַמְּנִיעָה מוֹנֵעַ אוֹתוֹ יוֹתֵר מִכָּל הַמְּנִיעוֹת.

[כח] **ועיין לקמן** לק״ה ברכת המזון ד׳ כ׳. שיש מניעות שבאמת א״א להתגבר עליהן ורק עליהן נאמר באמת דרחמנא ליבא בעי.

[כט] **גם זה טוב** – דהיינו מה שלא רוצה לצאת בזה שהוא אנוס. צ״ע משמע שהכסופים כשהוא אנוס טובים יותר, לכאורה זו בסתירה, שהרי אמר שצריך שלא לקרר דעתו בזה שהוא פטור, ואיך אומר כאן על זה בעצמו שגם זה טוב, דמשמע שהכסופים לבד כשהוא אנוס זה טוב יותר?

[ל] **לק״ה ברכת המזון ד׳** אות כ – וְעִקַּר הָעֶקְשָׁנוּת הוּא בָּרָצוֹן, שֶׁזֶּהוּ עִקַּר הַהִתְגַּבְּרוּת עַל הַמּוֹנְעִים לִזְכּוֹת לִפְעֹל מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה בַּעֲבוֹדַת ה׳. כִּי אֶפְלוּ אִם יִהְיֶה עֶקְשָׁן גָּדוֹל בְּיוֹתֵר בַּעֲבוֹדַת ה׳, אַף עַל פִּי כֵן בְּוַדַּאי יֵשׁ מְנִיעוֹת כָּאֵלֶּה שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְאָדָם לְשַׁבְּרָם. לְמָשָׁל, כְּשֶׁאָדָם צָרִיךְ לִנְסֹעַ לְצַדִּיק אֲמִתִּי וְיֵשׁ לוֹ מְנִיעוֹת רַבּוֹת וַעֲצוּמוֹת, כְּגוֹן מֵחוֹתְנוֹ וְאִשְׁתּוֹ וְאָבִיו וְאִמּוֹ וּשְׁאָר בְּנֵי הָעוֹלָם וְכוּ׳, וְהוּא מִתְגַּבֵּר וּמִתְחַזֵּק וּמְשַׁבֵּר כָּל הַמְּנִיעוֹת הָאֵלּוּ, וְעָדַיִן יֵשׁ לוֹ מְנִיעוֹת מֻחְמָצוֹת מָמוֹן, וְהוּא מְשַׁבֵּר גַּם מְנִיעוֹת אֵלּוּ, כְּגוֹן שֶׁמַּפְקִיר כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ לוֹ וּמוֹכֵר אוֹ מְמַשְׁכֵּן כָּסוּתוֹ בְּשָׁבִיל לִנְסֹעַ לְהַצַּדִּיק אוֹ שֶׁהוֹלֵךְ רַגְלִי, אַף עַל פִּי כֵן אִם מִתְגַּבֵּרֶת מִדַּת הַדִּין, חַס וְשָׁלוֹם, לְמָנְעוֹ, חַס וְשָׁלוֹם – יְכוֹלִים לְמָנְעוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, בְּוַדַּאי בִּמְנִיעוֹת כָּאֵלֶּה שֶׁלֹּא יוּכַל לְשַׁבְּרָם, **כִּי בְּוַדַּאי יֵשׁ מְנִיעוֹת רַבּוֹת בָּעוֹלָם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשַׁבְּרָם, כְּגוֹן תְּפִיסָה בְּכַבְלֵי בַּרְזֶל, חַס וְשָׁלוֹם, אוֹ חוֹלַאַת חַס וְשָׁלוֹם, וְכַיּוֹצֵא כְּאֵלֶּה רַבּוֹת, חַס וְשָׁלוֹם.** **וְכֵן לְמָשָׁל**, בָּעִנְיָן שֶׁאָנוּס עוֹסְקִין בּוֹ לַיְלָה וְלִנְסֹעַ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא עִקַּר נִצְחוֹן הַמִּלְחָמָה כַּנַּ״ל, וּצְרִיכִין לִהְיוֹת לָזֶה עֶקְשָׁן גָּדוֹל מְאֹד כַּנַּ״ל, אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן אִם יִהְיֶה הָאָדָם עֶקְשָׁן אֶלֶף פְּעָמִים, אִם הַיָּם עוֹמֵד לְפָנָיו וְאֵין לוֹ סְפִינָה לַעֲבֹר בּוֹ, וְאֵין בְּיָדוֹ מָעוֹת, אוֹ שֶׁאֵין נִמְצָא סְפִינָה כְּלָל, אוֹ שֶׁהוּא שְׁעַת מִלְחָמָה, חַס וְשָׁלוֹם, וְכַיּוֹצֵא, מַה יּוֹעִיל לְפָנָיו וְאֵין לוֹ סְפִינָה לַעֲבֹר בּוֹ, וְאֵין בְּיָדוֹ מָעוֹת, אוֹ שֶׁאֵין נִמְצָא סְפִינָה כְּלָל, אוֹ שֶׁהוּא שְׁעַת מִלְחָמָה, חַס וְשָׁלוֹם, וְכַיּוֹצֵא, מַה יּוֹעִיל הָעֶקְשָׁנוּת שֶׁלּוֹ כִּי בְּוַדַּאי אִי אֶפְשָׁר לִקְפֹּץ לְתוֹךְ הַיָּם, כִּי לְאוֹ כָּל אָדָם זוֹכֶה שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ יִקְרַע בִּשְׁבִילוֹ אֶת הַיָּם, **עַל כֵּן עִקַּר הָעֶקְשָׁנוּת הוּא רַק בָּרָצוֹן, שֶׁאִיךְ שֶׁהוּא עַל כָּל פָּנִים לֹא יַחֲלִישׁ אֶת הָרָצוֹן.** וַאֲפִלּוּ אִם מוֹנְעִים אוֹתוֹ בַּאֲלָפִים וְרִבְבוֹת מְנִיעוֹת, שֶׁנִּדְמֶה לוֹ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְשַׁבְּרָם בְּשׁוּם אֹפֶן, אַף עַל פִּי כֵן הוּא יַעֲשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ וְיִרְצֶה בְּכָל פַּעַם בָּרָצוֹן חָזָק יוֹתֵר, כִּי הַחֵשֶׁק וְהָרָצוֹן צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה כְּפִי הַמְּנִיעָה, כַּמְבֹאָר בְּהַתּוֹרָה ״וְיהִי נָא כְּפִי שְׁנַיִם״ (בְּסִימָן סו). **וְאִם יִהְיֶה** עֶקְשָׁן בְּהָרָצוֹן, לְבַלְבֵּל לְהַנִּיחַ אֶת הָרָצוֹן וְהַכְּסוּפִים דִּקְדֻשָּׁה בְּשׁוּם אֹפֶן, אַף אִם מַפִּילִין אוֹתוֹ כְּמוֹ שֶׁמַּפִּילִין אוֹתוֹ, חַס וְשָׁלוֹם, רַחֲמָנָא לִצְלַן, אֲזַי סוֹף כָּל סוֹף בְּוַדַּאי יַעְזְרוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לְשַׁבֵּר וּלְבַטֵּל כָּל הַמְּנִיעוֹת, וְיַזְמִין לוֹ כָּל מַה שֶּׁצָּרִיךְ לִנְסִיעָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אוֹ לִשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁבִּקְדֻשָּׁה, וְיַחֲזֹר וִיסַיְּעוֹ בְּכָל מִינֵי סִיּוּעוֹת, כִּי הַמְּנִיעָה לֹא הָיְתָה כִּי אִם בִּשְׁבִיל הַחֵשֶׁק, שֶׁהוּא עִקַּר הַנִּסָּיוֹן שֶׁמְּנַסִּין אֶת הָאָדָם – אִם יַעֲזֹב וְיַנִּיחַ אֶת הַחֵשֶׁק וְהָרָצוֹן דִּקְדֻשָּׁה מֵחֲמַת הַמְּנִיעָה, וּכְשֶׁהוּא עַקְשָׁן בְּדַעְתּוֹ וְעוֹמֵד בְּנִסָּיוֹן, וְאֵינוֹ מַנִּיחַ אֶת הָרָצוֹן וְהַחֵשֶׁק דִּקְדֻשָּׁה בְּשׁוּם אֹפֶן, אֲזַי בְּוַדַּאי יְשַׁבֵּר אֶת כָּל הַמְּנִיעוֹת, וְהַמְּנִיעוֹת יִתְהַפְּכוּ לִישׁוּעוֹת – שֶׁיְּעַזְרוֹ וְיוֹשִׁיעוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְיסַבֵּב עִמּוֹ סִבּוֹת לְטוֹבָה, בְּאֹפֶן שֶׁיִּגְמֹר וְיוֹצִיא אֶל הַפֹּעַל הַדָּבָר שֶׁבִּקְדֻשָּׁה שֶׁהוּא רוֹצֶה.

דמפסוק זה לומדים דמעשה הנעשית באונס אינה נחשבת על העושה, אלא חשובה כאילו נעשית מאליה, והביא ראיה מגמ׳ עבודה זרה דף נ״ד ע״א דשור הנעבד לע״ז באונס לא נחשב נעבד וכשר למזבח ולומדים זאת מהפסוק ״ולנערה לא תעשה דבר״ ומעשה העבירה אינה נחשבת על העושה, וכ״כ בקובץ שיעורים כתובות דף ג׳ אות ו׳, וכך כתב בס׳ בית האוצר להגר״י ענגיל ח״א כלל כ״ד שהעושה מעשה באונס נחשב שהדבר נעשה מעצמו ולא מתייחס אליו והביא כמה ראיות לדבר עיי״ש. אולם בחידושי מרן רי״ז הלוי בהלכות עכו״ם כתב לפרש דברי הגמ׳ בע״ז באופן אחר. לגבי קיום מצוה באונס החקירה שהבאנו שאין האונס פוטרו לגמרי מעיקר הדין עד שיקרא שאיננו ״בר חיובא״ כלל אלא שמחויב הוא ואינו יכול לקיים חיובו, מצינו שכך סובר הט״ז באו״ח סימן ק״ח ס״ק א׳ ויור״ד סימן שמ״א ס״ק ה׳ שמי שנאנס ולא התפלל תפילה בזמנה חייב להתפלל שתים בתפילה האחרת אעפ״י שאם היה פטור מן הדין מלהתפלל אז כגון שהיה אונן פטור מתפילת תשלומין, וכך נקט **בשו״ת חלקת יואב** קמא אונס סימן ד׳ וכך מובא בקהילות יעקב בבא בתרא סימן י׳ בשם הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ״ל במאסף אהל תורה ובקובץ הערות סימן מ״ח אות י״ד. **בס׳ אתוון דאוריתא** כלל י״ג כתב לחלק בין מצוה שהיא רק בין הקב״ה בלבד שאז האונס פוטרו מעיקר חיובו, לבין מצוה שהיא תועלת לחבירו כמו פריעת חוב וכדומה שאז עיקר החיוב ישנו שצורך התועלת הרי קיים עדין אלא שאנוס הוא ואינו יכול לקיים חיובו.

עוד שם כמה צדדים שיש לדון בזה הובא שם העתקתי אותם לעיל בקושיות.

עוד יש לדון מה שכתוב ״כאילו עשאה״ דאינו כמו שקיימו בפועל ממש, אלא כאילו בכ״ף הדמיון ושדב״ז מכפר על עבירות שהוא כאילו כגון כל הכועס כאילו עובד עבודה זרה. וכ״כ בשו״ת חקרי לב או״ח סימן ב׳, וכן מבואר בשו״ת חכם צבי סימן ע״ז ובית יצחק יור״ד ח״ב סימן צ״ז, ובשו״ת מהרש״ם ח״ה סימן מ״ו. אולם באשל אברהם (בוטשאש) סימן קל״א על מג״א סק״ה כתב בתוך דבריו דכאילו עשאה, היינו שהוא מקבל שכר כאילו עשאה ממש, וכ״כ בס׳ כסף הקדשים חו״מ הלכות